

PRIKAZI / REVIEWS

ČUKIĆ, IVA. RAZVOJ BIBLIOTEKA KAO ZAJEDNIČKIH DOBARA: KLJUČNE KARAKTERISTIKE I ELEMENTI ZA RAZVOJ BIBLIOTEKA KAO DEMOKRATSKIH INFRASTRUKTURA. ZAGREB: GOETHE INSTITUT, 2021.

Istraživanje predstavljeno u ovoj knjizi provedeno je za potrebe *online*-konferencije Knjižnice kao zajednička dobra: teorija i primjeri dobre prakse, koju je 2020. godine organizirao Goethe-Institut Kroatien. Provela ga je Iva Čukić, jedna od osnivačica kolektiva Ministarstvo prostora, nastalog 2011. u želji da se pridone demokratskom i pravednom razvoju gradova. Autorica je diplomirala i doktorirala na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, a područje njezina interesa obuhvaća urbanističko planiranje, urbana zajednička dobra i točke susreta institucijskog, planskog i normativnog okvira s oblicima neformalnih praksi.

Knjiga se sastoji od uvoda, pet poglavlja i zaključnih razmatranja.

Autorica u uvodu navodi kako je koncept zajedničkih dobara u fokus javnosti ponovno došao 2009., nakon što je Elinor Ostrom za svoj istraživački rad posvećen toj temi dobila Nobelovu nagradu za ekonomiju. Iako je koncept doživio primjenu u različitim područjima, kao što su javni prostori, stanovanje, ekologija, znanje i kultura, autorica ističe kako je poseban izazov promišljati o modelima zajedničkih dobara u kontekstu knjižnica, pogotovo onih koje su institucionalizirane.

U prvom poglavlju pod nazivom “Zajednička dobra” autorica opisuje povijesni razvoj pojma zajedničkih dobara, navodi nekoliko definicija i ključnih odrednica tog pojma, kao i novija kritička razmatranja koja zajednička dobra stavljaju u širi društveno-ekonomski kontekst. Ukratko, taj se pojam isprva koristio za označavanje prirodnih zajedničkih dobara poput poljoprivrednog zemljišta, šuma, pašnjaka, jezera, ribnjaka i sl., kojima su se poljoprivrednici zajedno koristili, a služila su za preživljavanje. Zajedničko korištenje trajalo je do kraja 16. stoljeća, kada u Engleskoj počinje razdoblje ograđivanja (engl. *enclosure*). Taj proces povezuje se s prisvajanjem zajedničkog zemljišta i njegovim pretvaranjem u privatno vlasništvo, što je za posljedicu imalo ukidanje slobodnog pristupa svim spomenutim dobrima i prestanak dotad postojećih normi zajedničkog vlasništva nad njima. Usto što su

poticala kolektivno odlučivanje i suradnju, zajednička su dobra pružala materijalnu osnovu za razvoj solidarnosti i društvenosti u lokalnoj zajednici. Sve svetkovine, igre i okupljanja održavali su se na zajedničkoj zemlji.

Definicije koncepta zajedničkih dobara s vremenom su se mijenjale, ali sve one sadržavaju tri osnovne odrednice: *resurs*, *zajednicu* i *upravljački režim*. Stoga bi se moglo reći, navodi Čukić, da se radi o „režimu upravljanja resursima od strane zajednice korisnika“. *Zajednica korisnika* okupljena je oko zajedničkog interesa, u *resurse* se ubraja sve što je korisno za zajednicu (materijalno, nematerijalno, prirodno, urbano i sl.), a pod *režimom upravljanja* misli se na organizaciju, pravila i procese donošenja odluka. Pritom treba imati na umu da zajednička dobra nisu ni javna dobra, a ni privatna dobra pojedinaca, nego pripadaju zajednici koja određuje kako se njima koristiti i kako to korištenje kontrolirati.

Drugo poglavlje, “Biblioteke kao zajednička dobra”, posvećeno je temi knjižnica kao zajedničkih dobara i promišljanju o njima kao takvima u kontekstu informacijskog zajedničkog dobra, obrazovnog zajedničkog dobra i kao prostora za učenje.

U definiranju knjižnica kao informacijskog zajedničkog dobra, objašnjava Čukić, promišljanje je išlo u dva smjera: jedan u obzir uzima fizički prostor u kojemu se isprepleću tradicionalne usluge s informacijskim tehnologijama, a drugi smatra kako nije važan samo fizički nego i konceptualni prostor koji se treba prilagoditi promjenjivom digitalnom okruženju. Autorica spominje Donalda Beaglea koji je ta dva pristupa integrirao u koncept koji naglašava važnost prilagodbe fizičkog prostora knjižnice pružanju tradicionalnih, ali i novih *e*-usluga.

Što se tiče razlike između informacijskih i obrazovnih zajedničkih dobara, ključno je to što obrazovna dobra korisnika doživljavaju kao onoga koji aktivno pridonosi svojim znanjem i informacijama, tko nije tek njihov puki konzument.

U kontekstu knjižnica kao prostora za učenje promišljanja ide se u smjeru toga da prostor treba oblikovati tako da bude usmjeren na čovjeka, da omogućuje bežičnu komunikaciju i sadržava različite zone opremljene raznovrsnim namještajem, što će sve omogućiti individualni ili skupni rad. Prema Čukić, to će sve potaknuti interakciju, radoznalost i kreativnost te omogućiti kvalitetnije učenje i razmjenu znanja. U tradicionalnoj knjižnici fokus je na preuzimanju informacija, individualnom radu, pojedinačnoj podršci učenju, fiksnom radnom prostoru bez hrane i pića u kojemu vlada tišina. Knjižnica kao zajedničko dobro usmjerena je na kreiranje sadržaja i znanja, zajednički rad. Podrška učenju u njoj je integrirana; takva knjižnica nudi fleksibilan radni prostor, internetski kafić i podržava razgovor.

U trećem poglavlju naslovljenom “Prostorni aspekti – principi i pravci u oblikovanju prostora” autorica navodi i detaljnije objašnjava pet osnovnih načela koja se povezuju s prostorima knjižnica kao zajedničkih dobara, a to su otvorenost, fleksibilnost, odnosno slobodna organizacija prostora, udobnost, inspirativnost i

praktičnost. Osim tih načela, navode se i objašnjavaju i tri osnovna smjera u oblikovanju knjižnica, a to su: dizajn koji potiče zajedničko i aktivno učenje, dizajn usmjeren na čovjeka te korištenje i posjedovanje različitih resursa i tehnologija kojima se obogaćuje učenje. Za razliku od tradicionalne knjižnice koja je, između ostaloga, definirana svojim fizičkim prostorom i radnim vremenom, u kojoj su materijali, najčešće tiskani, postavljeni na police, čiji je izbor resursa za učenje i istraživanje ograničen, u kojoj knjižničari osmišljavaju program događanja i upravljaju resursima za učenje, knjižnica kao zajedničko dobro uključuje i fizički i virtualni prostor, prostor je u njoj dizajniran tako da omogućuje različite stilove učenja i fleksibilnost u fizičkom oblikovanju prostora, a sadržava i digitalnu građu. U takvoj se knjižnici gradi kultura suradnje, vodi se politika otvorenih vrata, korisnici sudjeluju u kreiranju programa, potiču se razgovor i rasprava kao mehanizmi za aktivno učenje, sudjelovanje i slično.

Može se reći, zaključuje Čukić, da su obrazovna zajednička dobra fleksibilni prostori u kojima se događa eksperimentiranje, istraživanje i kreiranje sadržaja i aktivnosti. Takvi prostori, obogaćeni informacijama, različitim resursima i tehnološkim rješenjima, korisnicima omogućuju interakciju i razmjenu znanja te potiču kritičko mišljenje i aktivno učenje.

Četvrto poglavlje, nazvano "Zajednica", razrađuje istoimenu temu uvedenu na kraju prethodnog poglavlja. Kao što je navedeno na početku knjige, zajednica je jedan od triju ključnih elemenata diskursa zajedničkih dobara (ostala dva su resursi i institucije). U okviru obrazovnih zajedničkih dobara paradigma zajednice stavlja naglasak na društvenu interakciju i unaprjeđenje učenja zajedničkim radom i razmjenom. Stalnim poboljšanjem prostora za učenje, poticanjem komunikacije i suradnje upotrebom informacijskih tehnologija te uključivanjem zajednice u oblikovanje programskih sadržaja, knjižnice mogu potaknuti izgradnju zajednice. Ipak, pozivanje ljudi na sudjelovanje u zajedničkom donošenju odluka ili oblikovanju nekog programskog sadržaja može biti vrlo iscrpljujuće, pogotovo na početku. Važno je, ističe Čukić, na umu imati sljedeće: da bi ljudi preuzeli odgovornost, trebaju od početka sudjelovati u stvaranju ideje i procesu njezina oblikovanja. Zanimariti se ne smiju ni kulturne razlike, stoga zajednica treba razviti mehanizme kojima će svim svojim članovima omogućiti ravnopravno sudjelovanje, iznošenje različitih, pa čak i suprotstavljenih mišljenja jer tek kad to uspije koristit će se svim svojim potencijalima.

U petom poglavlju "Organizacija i upravljanje" Čukić razmatra činjenicu da će ideja knjižnica kao zajedničkih dobara utjecati i na promjenu organizacijske strukture institucije, što će za posljedicu imati promjenu načina upravljanja i programiranja. Upravljanje, tj., institucije, uz resurse i zajednicu treći su element zajedničkih dobara, koji je usto i najkompleksniji. Budući da diskurs zajedničkih dobara čini temelj demokratskih inovacija, moguće je razmišljati i o hibridnim modelima upravljanja, a jedan je od njih i civilno-javno partnerstvo. Modeli ta-

kvog partnerstva podrazumijevaju jasno definirane uloge, pravila i odgovornosti svih dionika. U poglavlju se zatim navode i definiraju neki od tih modela, kao što su model hibridizacije, model zajedničkog upravljanja, model suradničkog upravljanja, model proširene suradnje i model nove javne kulture.

Na kraju, u “Zaključnim razmatranjima i daljim pravcima” autorica navodi pitanja koja bi trebala poslužiti kao okvir, nadahnuće i polazište za razmišljanje o knjižnicama u kontekstu diskursa zajedničkih dobara.

Snježana Ercegovic
snjezana.ercegovic@kgz.hr